

KARTUIZERDOCUMENTEN VAN 1335 TOT 1796

Bruno, zoon van de oud-adellijke Keulse familie Hartefaust en kanunnik van het kathedraalkapittel van Reims, werd in 1081 als waardigste kandidaat voor de aartsbisschoppelijke zetel van Reims aangewezen¹. Geroepen echter voor een Godgewijd leven, werd hij in 1083 als benedictijnermonnik opgenomen door Robert, abt van Molesme. Een weinig later in 1084 trok hij met zes gezellen en met de goedkeuring van Hugo, bisschop van Grenoble, naar het woestijngedebte van de Chartreuse in Dauphiné dat deze hem had aangewezen. Hij had toen niet de bedoeling een orde te stichten. In 1091, nadat Urbanus II hem de aartsbisschoppelijke zetel van Reggio had aangeboden, trok hij naar Zuid-Calabrië en stichtte er een nieuwe kluizenaarsgemeenschap, Santa Maria della Torre. Hij stierf er op 6 oktober 1101. Daar in de huidige Certosa di Serra San Bruno worden zijn relieken nog bewaard.

Zijn nieuwe vorm van monastiek leven bestond erin de strenge afzondering te verenigen met een minimum van gemeenschapsleven. Slechts driemaal per dag komen de monniken samen in de kerk voor de eucharistie en het koorgebed. Zij hebben geen gemeenschappelijke ruimten buiten kerk, kapittel en refter; ieder woont afzonderlijk in een der kleine individuele huisjes, die rond een atrium zijn opgetrokken. Slechts op feestdagen komen ze samen om te eten, maar zelfs dan in volledig stilzwijgen. Naast het derven van vlees,

¹ Te Keulen geboren omstreeks 1035, werd hij er in 1055 priester gewijd en kanunnik van het Sint-Cunibertstift. In 1057 werd hij leider van de domschool in Reims en in 1075 kanselier aldaar van de aartsbisschop Manasses de Gourmay. Cf. M. A. CALABRESE, *Bruno (Brunone)*, in *Bibliotheca Sanctorum*, t. III, Rome, 1963, col. 561-569; A. RAVIER, *Saint Bruno, Le premier des ermites de Chartreuse*, Parijs, 1967; J. DUBOIS, *Bruno (Brunone) santo*, in *Dizionario degli Istituti di perfezione*, t. I, 1974, col. 1606-1615; *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon*, t. I, 1975, col. 772. — Aangaande de iconografie: S. ORIENTI, in *Bibliotheca Sanctorum*, t. III, 1963, col. 569-577; J. MYSLIVEC, *Bruno der Kartäuser*, in *Lexikon der christlichen Ikonographie*, t. V: *Ikonographie der Heiligen*, 1973, col. 447-450.

leggen ze immers de gelofte van quasi eeuwigdurend stilzwijgen af. Hun dagen brachten ze door in gebed, arbeid op het veld of kopiëren van manuscripten². Zij worden bijgestaan door „conversi”, lekebroeders, die in afgescheiden gebouwen wonen. Juist door hun gestrengheid ontsnapten de kartuizers aan de laksheid die de latere Middeleeuwen kenmerkte en blijven zij tot op vandaag een kleine elite tussen de religieuze orden in de Kerk, de enige middeleeuwse orde die nooit een hervorming nodig had: „Cartusia numquam reformata, quia numquam deformata” (Innocentius XI)³.

In het aartsbisschoppelijk archief te Mechelen berusten vele documenten m.b.t. de kartuizerkloosters uit het oude aartsbisdom, nl. Herne (1314-1783), Sint-Maartens-Lierde (1329-1783), Zelem (1329-1796), Scheut (1455-1783) en Leuven (1491-1783)⁴. Maar ook de in 1084 door Sint-Bruno gestichte Grande Chartreuse heeft er sporen nagelaten (10 charters en 15 nummers), evenals de twee kartuizen van Brugge en de kartuis van Nieuwpoort. En bovendien bevinden er zich nog vele documenten van kartuizen, die boven de huidige Nederlands-Belgische staatsgrens gelegen waren; aldus van Geertruidenberg (1336-1572): ± 200 charters⁵ en 5 stukken⁶; van

² B. (M. C.) BARRIER, *Les activités du solitaire en chartreuse d'après ses plus anciens témoins*, Salzburg, 1981 (Analecta Cartusiana, nr. 87), 159 p.

³ *Chartreux*, in *Catholicisme. Hier, aujourd'hui, demain*, t. II, 1949, col. 1008-1014; Y. GOURDEL, *Chartreux*, in *Dictionnaire de Spiritualité*, t. II, 1, 1953, col. 705-776; *Carthusian spirituality, Carthusians, Carthusians (Rite)*, in *New Catholic Encyclopedia*, t. III, 1967, pp. 161-168; M. DE FONTETTE, *Les religieuses à l'âge classique du droit canon*, Paris, 1967, pp. 81-88; *Certosine, Certosini*, in *Dizionario degli Istituti di perfezione*, t. II, 1975, col. 772-782 en 782-838; M. ZADNIKAR-A. WIENAND (ed.), *Die Kartäuser. Der Orden der Schweigenden Mönche*, Keulen, 1983. — Over de kartuizerregel, cf. L. RAY-P. MOUTON, *Chartreuses (règles des moniales)*, in *Dictionnaire de droit canonique*, t. III, 1942, col. 626-632; L. RAY, *Chartreux (règle des)*, in *ibid.*, col. 632-662.

⁴ Lijst van monniken, conversen, donaten, klerk-reddieten en leke-reddieten, uit kartuizerkloosters binnen het huidige Belgisch grondgebied, cf. J. DE GRAUWE, *Prosopographia Cartusiana Belgica (1314-1796) en Supplementum*, Gent-Salzburg, 1976-1978 (Analecta Cartusiana, nrs. 28 et 28B).

⁵ Het betreft charters van de 14de tot de 16de eeuw. Deze worden uitgegeven door Drs. J. Sanders in de inventarisreeks van het Rijksarchief in Noord-Brabant, nr. 34.

⁶ Nl. een verkoopakte van een stuk land, „hopland” genaamd, door de pastoor

Monnikhuizen bij Arnhem (1342-1572): 108 charters⁷ en 4 stukken⁸; van Nieuwlicht bij Utrecht (1392-1583): 17 charters⁹; van Veilige Haven bij Amsterdam (1393-1572): 15 charters¹⁰; van Sionsberg te Noordgouwe bij Zierikzee (1435-1574): 3 charters¹¹; van Sinte Sofia te Vught bij 's-Hertogenbosch (1466, sinds 1625 voortgezet te Antwerpen tot 1794): 1 charter¹². Wat deze laatste kartuize, te Vught, betreft, valt daarenboven te noteren dat ca. 400 oorkonden (15de-16de eeuw) enkele jaren geleden bij onderling ak-

koord uit Mechelen naar het bisschoppelijk archief van 's-Hertogenbosch werden overgeheveld.

van Dordrecht aan de kartuize, 29 november 1543; procuratie gegeven door Jan Cooman (geboren te Mechelen, geprofest te Leuven in 1591 en overleden te Scheut in 1607: cf. J. DE GRAUWE, *Prosopographia*, nr. 1467), procurator en administrator van de gronden der kartuis, aan Gillis Cornelissens om in zijn naam op te treden tot het uitvoeren van een minnelijke schikking met de erfgenamen van wijlen Frans van Ypelaar betreffende 600 gulden, 30 januari 1598; verpachting van acht stukken land, 29 oktober 1599; lijst van bezittingen opgemaakt uit geredde oorkonden, 1603; rol met lijst van de goederen, opbrengsten, renten, z.d.

⁷ Cf. de uitgave door C. DE BACKER, *De kartuize Monichusen bij Arnhem. Prosopografie samen met de regesten van de zopas ontdekte oorkondenschat, in Historia et spiritualitas Cartusiensis. Colloquii quarti Internationalis Acta 16-19 sept. 1982*, Destelbergen, 1983, pp. 69-155 (bijz. pp. 117-148). Wat de geschiedenis van Monnikhuizen betreft, zie ook: C. DE BACKER, *La chartreuse de Monichusen (Arnhem) et sa bibliothèque*, in *Kartäusermystik und -mystiker (Dritter Internationaler Kongress über die Kartäusergeschichte und -spiritualität)*, vol. 4, Salzburg, 1982 (Analecta Cartusiana, nr. 55/4), pp. 1-19.

⁸ Het zijn: een katern uit een groot cartularium met privileges, 14de-15de eeuw; documenten betreffende de recuperatie van goederen na de opheffing door frater Jan Commotius, begin 17de eeuw (zie noot 14). Op basis hiervan verschijnt binnenkort van C. DE BACKER, *La suppression de la chartreuse de Monichusen près d'Arnhem et le Mandatum speciale du convers Joannes Commotius*, in *Die Kartäuser und die Reformation*, Salzburg, 1984 (Analecta Cartusiana). – Verder een overzicht van de opbrengsten van het Arnhemse bos, z.d.; een kataloog van 34 boeken van de kartuis in bewaring bij Catharina Brienens te Arnhem, 4 september 1610 (wordt uitgegeven door Drs. C. de Backer).

⁹ Het betreft 8 charters van de 15de en 9 van de 16de eeuw. Ook deze en de hierna bij de noten 10-12 vermelde charters zullen door Drs. C. de Backer worden uitgegeven.

¹⁰ Het betreft 10 charters van de 15de en 5 van de 16de eeuw.

¹¹ Van 1459, 1460 en 1469.

¹² Van het jaar 1418. Cf. C. DE BACKER, *Fondation et développement des chartreuses entre Rhin et Meuse jusqu'en 1500. Un aperçu heuristique*, in *Spiritualität Heute und Gestern (Internationaler Kongress vom 4. bis 7. August 1982)*, vol. 4, Salzburg, 1984 (Analecta Cartusiana, nr. 35/4), p. 8.

koord uit Mechelen naar het bisschoppelijk archief van 's-Hertogenbosch werden overgeheveld.

Bij gelegenheid van de 900ste verjaardag van de stichting van de kartuizerorde in 1984 meenden wij het aangewezen de aandacht te vestigen op dit Mechelse archiefbezit dat tot voor kort blijkbaar nog zeer onvoldoende bekend was. In het *Monasticon belge* bleven de Mechelse archiefstukken van de kartuizen van Brugge, Nieuwpoort, Sint-Maartens-Lierde en Zelem onvermeld. Het archiefoverzicht van de kartuizen door A. Gruijs en zijn werkgroep „vernoemt” slechts het aartsbisschoppelijk archief m.b.t. de kartuizen Geertruidenberg, Scheut en Zelem¹³. En van het bestaan van het fonds Grande Chartreuse te Mechelen is nagenoeg niemand op de hoogte.

In de hierna volgende inventaris beschrijven we vooreerst enkele archivalia van algemene aard, dan achtereenvolgens de documenten m.b.t. de kartuizen van Brugge, Herne, Leuven, Nieuwpoort, Sint-Maartens-Lierde, Scheut en Zelem, en ten slotte het fonds van de Grande Chartreuse. Wat de archivalia van de kartuizen binnen de grenzen van het huidige Nederland betreft, verwijzen we naar de reeds in voetnoot vermelde inventarissen die daarover recent verschenen zijn of zullen verschijnen.

Mechelen

Dr. C. VAN DE WIEL

ALGEMEEN

1. Bulle van Johannes XXII (1316-1344) dat de kartuizers geen tienden moeten betalen; bekrachtiging door Martinus V (1417-1431).
2. Charter van Maximiliaan en Maria ter bescherming van al de kartuizen in hun rijk, 7 februari 1477 (= 1478).

¹³ A. GRUIJS, *Kartuizen in de Nederlanden (1314-1796). Klein monasticon en literatuuroverzicht van de geschiedenis der Zuid- en Noordnederlandse kartuizen* [Samengesteld o.l.v. A. Gruijs], in *De Kartuizers en hun Delftse klooster*, Delft, 1975 (pp. 157-244), pp. 190 en 220. Zie ook Id., *Cartusiana. Un instrument heuristique*, II: *Maisons*, Parijs, 1977, p. 323 en 253, waarin slechts voor Geertruidenberg en Scheut naar het Mechels archiefbezit wordt verwezen.

3. Briefwisseling van C. Van Kuyck, kartuizer te Den Haag en procureur van de kartuizen te Brussel, m.b.t. de verkoop van landerijen en andere financiële aangelegenheden, 1611-1615.
4. Twee brieven van Joannes Commotius, kartuizer¹⁴, aan de procureur van de kartuizers te Brussel over zijn eigen stoffelijke belangen (januari-februari 1614).
5. Verplichting van de kartuizers in onze gouwen het tienderecht te betalen aan de kroon, 28 februari 1727.
6. Met de hand geschreven uittreksel, aangeboden aan aartsbisschop Matthias Hovius te Leuven op 2 juni 1602, uit een gedrukt boek over de privileges van de kartuizers, nl. dat zij door gelijk welke bisschop mogen gewijd worden, als de eigen ordinaris hen niet wijden wil, cf. Fonds *Amatus Coriache*, reg. 5, fol. 265. Zie ook Fonds *Mechliniensia*, reg. 74, p. 405.

KARTUIZEN VAN GENADEDAL EN SINT-ANNA-TER-WOESTIJNE TE BRUGGE

In Brugge waren twee kartuizerkloosters: het klooster Genadedal (kartuizers), in 1318 gesticht buiten Brugge onder de parochie van Sint-Kruis, in 1578 verwoest, en dan gevestigd binnen de stad¹⁵; het klooster Sint-Annater-Woestijne (kartuizerinnen), opgericht in 1348 te Sint-Andries bij Brugge, verwoest in 1580, en dan verplaatst naar het centrum van Brugge¹⁶. Beide werden in 1783 onder Jozef II opgeheven. Sint-Anna-ter-Woestijne hernam in 1790 het kloosterleven tot de definitieve uitdrijving in 1796.

¹⁴ Joannes Commotius of Cammotius was een voormalig convers uit Monnikhuizen bij Arnhem. Hij overleed te Antwerpen in 1627. Cf. J. DE GRAUWE, *Prosopographia*, nr. 1464; C. DE BACKER, *De kartuize Monichusen* ..., p. 101, nr. 167.

¹⁵ *Het Rijksarchief in de Provinciën*, t. I, *De Vlaamse Provinciën*, Brussel, 1975, p. 112; A. GRUIJS, *Kartuizen* ..., pp. 171-175; Id., *Cartusiana*, II, p. 251; J. DE GRAUWE, *Chartreuse du Val-de-Grâce à Bruges*, in *Monasticon belge*, t. III, *Province de Flandre Occidentale*, vol. 4, 1978, pp. 1191-1230; J. P. ESTHER-J. DE GRAUWE-V. DESMET, *Het kartuizerklooster binnen Brugge. Verleden en toekomst*, Brugge, 1980; J. DE GRAUWE, *Genadedal*, in *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques*, t. XX, 1983, col. 349-351; J. P. ESTHER-J. DE GRAUWE, *Het kartuizerklooster Genadedal in Brugge*, in *Spiegel Historiae*, t. XIX, 1984, pp. 294-300.

¹⁶ *Het Rijksarchief in de Provinciën*, t. I, p. 115; A. GRUIJS, *Kartuizen* ..., pp. 237-239; Id., *Cartusiana*, II, p. 252; J. DE GRAUWE, *Chartreuse de Sainte-Anne-au-désert à Bruges*, in *Monasticon belge*, t. III, vol. 4, pp. 1263-1287; Id., *La vie religieuse des moniales du Nord à travers leur histoire*, in *Kartäusermystik und -mystiker*, vol. 3, Salzburg, 1982 (Analecta Cartusiana, nr. 55/3), pp. 188-192.

1. Charter van de vergadering van de vertegenwoordigers van de kartuizen van Brugge, Brussel en Gent in het bijzijn van de schepenen van de Vrijheid van Saaftinge, aangaande de bezittingen van de kartuizers en kartuizerinnen van Brugge in de omstreken van Brugge; met bundel van de afmetingen van de polders buiten Brugge, toebehorend aan de kartuizen van Brugge, a. 1576.
2. Staat van de goederen van kartuizers en kartuizerinnen van Brugge in de omstreken van Brugge, 12 augustus 1690.

KARTUIZE ONZE-LIEVE-VROUW VAN KAPELLE TE HERNE BIJ EDINGEN

Walter II, heer van Edingen, begon in 1308 een klooster te bouwen bij de bedevaartskapel van Onze-Lieve-Vrouw (1148) te Herne. Zijn testamentuitvoerders zetten na zijn dood (1309) de bouwwerken voort. In december 1313 liet de bisschop van Kamerijk er de kartuizers toe, die er in 1314 aankwamen. Een officiële bekrachtiging volgde eerst in september 1315. Het is de eerst gestichte kartuize op het huidig Belgisch grondgebied. Grote prioren en befaamde schrijvers telde het klooster in de 15de eeuw. De troebelen en oorlogen in de 16de en 17de eeuw brachten echter een geleidelijk verval te weeg. In 1783 werd het klooster door Jozef II afgeschaft. Gedurende het Franse Regiem werden alle gebouwen verkocht. In 1911 bleven van het klooster slechts het gastenkwartier, de schuur, de brouwerij en enkele cellen, in werkmanswoningen omvormd, over¹⁷.

1. Verlening van deelname in al de gebeden en goede werken aan de weldoeners van de kartuis, 25 april 1723; item aan juffrouw Demeus uit Middelburg, 25 mei 1734.

KARTUIZE SINT-MARIA-MAGDALENA ONDER-HET-KRUIS TE LEUVEN

Gesticht als laatste in de Nederlanden, was deze kartuis anderzijds de eerste die binnen een stad werd gevestigd, zij het dan wel op een eenzame plek. Woutier Henry, kapelaan van Karel de Stoute, kocht voor hen het hof van

¹⁷ H. DELVAUX, *Chartreuse de Hérinnes*, in *Monasticon belge*, t. IV, *Province de Brabant*, vol. 6, 1972, pp. 1429-1456; A. GRUIJS, *Kartuizen* ..., pp. 168-171; Id., *Cartusiana*, II, pp. 266-267; *De kartuizers te Herne (1314-1783)*, Herne, 1983; A. TIMPERMAN, *De Hernse kartuis ... een somber verhaal*, in *Brabant*, 1983, nr. 2, pp. 2-9; J. VAN ONGEVAL, *De kartuis van Herne*, Antwerpen, 1983 (Vlaamse Toe-ristische Bibliotheek, nr. 293).

Redingen in december 1486. Slechts in 1489 gaf de stad Leuven haar toestemming op aandringen van Margaretha van York, de weduwe van Karel de Stoute. Eind 1491 kwamen de monniken. De bouwwerken duurden tot 1530. 39 prioren volgden elkaar op. De laatste, Benoit 't Kindt, prior sinds 1773¹⁸, moest met zijn zeven andere gezellen op bevel van Jozef II het klooster verlaten, wat gebeurde tussen 24 en 30 juli 1783. Het klooster werd verkocht onder de Franse Revolutie, de kerk werd verwoest in 1806. In 1917 kochten de capucijnen het ganse domein van graaf Felix du Monceau, die het sinds 1910 in zijn bezit had. Zij restaureerden de overblijvende gebouwen¹⁹.

1. Beschrijving van wat frater Jan Commotius²⁰, kartuizer te Leuven, in vele kartuizen heeft ondervonden op zijn reis naar Keulen. 30 november 1608, gericht aan de visitator te Leuven.
2. Afskoop door de kartuizers van een opbrengst van tachtig florijnen jaarlijks van de Sint-Gertrudisparochie te Leuven [1631], cf. *Mechliniensia* reg. 12, p. 63 (inverso).
3. Informatie over het gebruik van bier en wijn bij de kartuizers te Leuven, 18 december 1652, cf. Fonds *Benedictijnen Affligem*, XIII, 3.
4. Lijst van acht religieuzen met opgaven van geboortedatum en -plaats, professiedatum en gekozen woonplaats op het ogenblik van de afschaffing van het klooster, vervolledigd met de vraag aan de aartsbisschop welke levenswijze te volgen na de afschaffing (afgegeven aan Joannes Baptista Samen, plebaan van Leuven, op 9 mei 1783).
5. Lijst van de relikwieën in het klooster gevonden door de fiscale administrator op 23 mei 1783.

KARTUIZE SHEEN ANGLORUM TE NIEUWPOORT (ENGELSE KARTUIZERS)

Hendrik V van Engeland stichtte in 1414 de negende en laatste kartuize in de omgeving van zijn residentie Sheen in Surrey (Engeland). Bij de vervolging van de katholieken in Engeland vluchtte een groep einde 1545 naar

¹⁸ Geboren in 1737 te Aalst, geprotest te Leuven in 1760, prior aldaar van 1773 tot 1783. Cf. J. DE GRAUWE, *Prosopographia*, nr. 333; *Monasticon belge*, t. IV, vol. 6, pp. 1492-1494.

¹⁹ H. DELVAUX, *Chartreuse de Louvain*, in *Monasticon belge*, t. IV, vol. 6, pp. 1457-1494; A. GRUIJS, *Kartuizen ...*, pp. 230-235; Id., *Cartusiana*, II, p. 308.

²⁰ Zie noot 14.

Vlaanderen. Zij vonden een onderkomen bij de Brugse kartuizers (Genadendal), en nogmaals, na een kortstondige terugkeer naar Engeland (1556), in 1559. In 1569 vestigden zij zich in de Sinte-Clara-straat waar zij een autonoom leven leidden. Door de Calvinisten in 1578 uit Brugge verjaagd, kwamen zij via Noord-Frankrijk en Namen te Leuven bij de kartuizers aan, vanwaar zij in 1589 uitweken naar Antwerpen en vandaar in 1591 naar Mechelen. In 1626 vestigden zij zich te Nieuwpoort. Bij de afschaffing in 1783 telde de kartuis slechts drie monniken en twee donaten²¹.

1. Toelating gegeven door Pius VI aan Theodorus Mann, kartuizer²², om te leven als seculier priester, 5 juni 1777; mening van een canonist dat de paus een monnik van zijn eeuwige geloften kan ontslaan, z.d.

KARTUIZE SINT-MAARTENS-BOS TE SINT-MAARTENS-LIERDE BIJ GERAARDSBERGEN

De stichter van deze kartuize is Jan Gheylinec, heer van Schendelbeke, die omstreeks 1328 daartoe het plan opvatte. Hij richtte zich daarvoor tot de prior van Herne. De abt van de benedictijnenabdij te Doornik, die het patroonaatsrecht op de parochiekerk van Sint-Maartens-Lierde had, erkende de stichting op 1 mei 1330. In april 1579 werd de kartuize door de Calvinisten zwaar geteisterd, en in 1597 werd ze zelfs wegens de haast uitzichtloze noodsituatie door het generaal-kapittel van de orde opgeheven. Maar reeds in 1598 kwam men op die beslissing terug en de priorij werd geleidelijk heropgebouwd. Na de afschaffing door Jozef II in 1783 werden alle roerende en onroerende goederen verkocht. Buiten de kerk, die nu parochiekerk is, resten nog het priorshuis, een poort met bijbehoren en de brouwerij²³.

²¹ *Het Rijksarchief in de Provinciën*, t. I, p. 37; A. GRUIJS, *Kartuizen ...*, pp. 235-237; Id., *Cartusiana*, II, pp. 326-327; J. DE GRAUWE, *Chartreuse de Sheen Anglorum à Nieuport*, in *Monasticon belge*, t. III, vol. 4, pp. 1231-1262.

²² A. F. RENARD, *Mann (Théodore-Augustin)*, in *Biographie nationale*, t. XIII, 1894-1895, col. 343-355 (met aanvullende notitie door L. DUFOUR, in *ibid.*, t. XXXI, 1962, col. 553-556); J. DE GRAUWE, *Mann, Théodore Augustin*, in *Nationaal Biografisch Woordenboek*, t. VII, 1977, col. 543-545; Id., *Prosopographia*, nr. 274; H. COLPAERT, *Th. A. Mann (1735-1809). Een bio-, bibliografische studie*, in *Mededelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, Klasse der Letteren*, t. 46, 1984, nr. 3, pp. 37-119; R. CALCOEN, *Th. A. Mann en zijn studie over Nieuwpoort*, in *ibid.*, pp. 121-131.

²³ J. DE GRAUWE, *Histoire de la chartreuse du Val-Royal à Gand et de la*

1. Bul van Nicolaus V waardoor aan de kartuize het privilege werd gegeven om voor wijdingen gelijk welke bisschop te kiezen zonder zich tot de Ordinarius te moeten wenden, 5 september 1440. – Twee wijdingsbrieven, 1669 en 1682.
2. Opdracht gegeven aan Joannes Baptista Bertrand, aartspriester van Geraardsbergen, om een nieuwgebouwde kapel te wijden, die aan de kartuizers toebehoort, buiten de kartuis gelegen is, doch in de parochie van Sint-Maartens-Lierde, 14 november 1769, cf. *Mechliniensia*, reg. 52, fol. 225vo.
3. Vraag van Sebastianus Pepersack, aartspriester van Geraardsbergen, aan aartsbisschop J. H. de Franckenberg of een kartuizer uit de opgeheven priorij in het hospitaal te Schorisse mag gaan wonen, 22 april 1783; antwoord, 2 mei 1783.
4. Verslag over de afschaffing door Nicolaus Waefelaerts, prior²⁴; vraag om secularisatie en lijst van 12 monniken, 4 mei 1783.
5. Dank aan aartsbisschop J. H. de Franckenberg voor de gekregen troostbrief, 5 mei 1783.
6. Lijst van de relikwieën in de kartuize opgemaakt door J. B. Bertrand, aartspriester, 23 mei 1783.
7. Brief van Ferdinand, graaf van Trautsmansdorf, aan kardinaal J. H. de Franckenberg met voorstel in de kartuizerkerk twee missen te lezen voor de geburen, 15 december 1787.

KARTUIZE ONZE-LIEVE-VROUW VAN GRATIE TE SCHEUT BIJ BRUSSEL

Het project van de stichting van een kartuizerklooster werd door de stadsraad van Brussel unaniem goedgekeurd op 22 maart 1455. De eigenlijke stichtingsakte dateert van 14 oktober 1456. Eerst op 9 januari 1458 keurde de paus deze stichting goed en schonk hij aan de monniken dezelfde vrijheden en exempties als aan de andere kloosters van de orde. Henri van Loen, prior van Herne²⁵ sinds 1445, had tot deze stichting veel bijgedragen.

chartreuse du Bois-Saint-Martin à Lierde-Saint-Martin (Flandre Orientale), Salzburg, 1974 (Analecta Cartusiana, nr. 18), pp. 77-135; *Het Rijksarchief in de Provinciën*, t. I, p. 310; A. GRUUS, *Kartuizen ...*, pp. 185-187; Id., *Cartusiana*, II, p. 242; M. NUYTENS, *Inventaris van het archief van de priorij van Sint-Maartens-Bos te Sint-Martens-Lierde*, Brussel, 1976.

²⁴ Was er prior van 1780 tot 1783. Cf. J. DE GRAUWE, *Prosopographia*, nr. 2261.

²⁵ Geboren te Leuven in 1406, geprofest te Herne in 1442, en aldaar prior van

Hij werd er rector en in 1458 de eerste prior. In 1578 werd de kartuize door de Geuzen verwoest. Haar kloosterpand was een der schoonste van Brabant. Het convent vestigde zich, door de ongunstige religieuze situatie gedwongen, in 1585 binnen Brussel. Dertig prioren volgden elkaar op. De laatste, Jean-Baptiste Luyckx uit Turnhout, verliet met 9 gezellen in juni 1783 het klooster na de afschaffing bij decreet van 5 mei van dat jaar. Het grootste deel van de goederen werd verkocht of verwoest. De definitieve afschaffing had plaats op 24 oktober 1796. De communiteit telde toen nog zes leden. De oude kapel van Onze-Lieve-Vrouw van Gratie werd opvolgzaam bezit van verscheidene particulieren. In april 1862 werd het gebouw afgestaan aan de Congregatie van Onze-Lieve-Vrouw Onbevlekt Ontvangen, die het in 1869 definitief verkreeg²⁶.

1. Bekrchtiging door Jacobus de Croy, aartsbisschop van Kamerijk, van een ruil van gronden van het kartuizerklooster met kerkfabriek en H. Geesttafel van Ukkel, 1504, cf. *Fonds Amatus Coriache*, reg. 9, fol. 214.
2. Toelating door Matthias Hovius, vicarius capitularis, aan de kartuizers om zich, daar hun klooster gelegen te Scheut, buiten de muren van de stad, totaal verwoest was, binnen de stad te vestigen, 10 maart 1592, cf. *Mechliniensia*, reg. 2, fol. 261vo.
3. Mededeling vanwege Gaspar Dyns, Antwerpenaar, aan aartsbisschop Jacobus Boonen, te Leuven te hebben vernomen dat kartuizer Petrus Alvarez d'Olmos²⁷ te Scheut zou buiten gezet worden, 27 oktober 1647; antwoord van de generale overste der kartuizers te Rome omtrent het beroep van Petrus Alvarez d'Olmos, uit de orde verdreven bij decreet van het algemeen kapittel.
4. Akte van wijdingen door aartsbisschop Alphonsus de Berghes in de kloosterkerk, 18 maart 1679, cf. *Mechliniensia*, reg. 28, p. 22.

1445 tot 1456. Cf. J. DE GRAUWE, *Prosopographia*, nr. 1038; *Monasticon belge*, t. IV, vol. 6, pp. 1400-1402, 1442.

²⁶ M. SOENEN, *Chartreuse de Scheut*, in *Monasticon belge*, t. IV, vol. 6, pp. 1385-1427; A. GRUUS, *Kartuizen ...*, pp. 216-221; Id., *Cartusiana*, II, pp. 252-253; R. POTTIE, *Architectuur in dienst van een levenswijze. De kartuis van Scheut bij Brussel*, 2 dln., 1977 (licentiaatsverhandeling kunstgeschiedenis, Gent); M. DE WAHA, *Aux origines de la chartreuse de Scheut: pèlerinage «populaire» et monastère «patricien»*, in *Annales de la Société royale d'archéologie de Bruxelles*, t. LV, 1978, pp. 3-26.

²⁷ Geboren te Brussel, geprofest te Scheut op 3 februari 1620, overleden op 21 september 1654. Cf. J. DE GRAUWE, *Prosopographia*, nr. 2311.

5. Brief van een kartuizer aan aartsbisschop Alphonsus de Berghes aangaande de bediening van de kapel van Scheut, 1688.
6. Dossier betreffende de overgang van kartuizer Bernardus Truys ²⁸ naar het klooster der reguliere kanunniken van Sint-Augustinus van Sint-Jacob op de Coudenberg, 1768-1769, cf. *Mechliniensia*, reg. 52, fol. 209-210.
7. Lijst van de religieuzen bij de afschaffing met opgave van hun gekozen woonplaats, 1783; schrijven van J. B. Moreau, kartuizer ²⁹, zeggend nog niet te weten in welk diocees hij zich zal vestigen, 16 juni 1783.

KARTUIZE SINT-JANSBERG TE ZELEM BIJ DIEST

De stichtingsakte dateert van 1 februari 1329 (n.s.). Gerard, heer van Diest, en zijn tweede vrouw Joanna van Vlaanderen hadden hiervoor samen met Jan van Raetshoven gronden en jaarlijkse renten geschonken. Adolf de la Marck, bisschop van Luik, bekrachtigde deze stichting op 17 juni 1329. In 1582 werd de kartuis geheel verwoest door de troepen van de Prins van Oranje. De kloosterlingen weken uit naar Diest en konden eerst in 1616 in hun herstelde gebouwen weerkeren. De laatste van de 65 prioren, Georges Keuler ³⁰, vluchtte in 1794 met vier religieuzen voor het Frans geweld naar de kartuis van Dulmen. De overigen namen, na de afschaffing van hun klooster op 14 september 1796, hun intrek in de kartuis te Lier. De gebouwen gingen achtereenvolgens aan particulieren over tot in 1928 er zich een groep dominicanessen vestigde ³¹.

1. Testament van Elisabeth Laurette van Arendonk, waarbij *modi* van allerhande granen geschonken werden aan de kartuis, 4 september 1396; verschillende giften van dezelfde aan de religieuzen wonend op Kersendonk (*sic*), 5 juli 1397 (charter).

²⁸ Geboren te Brussel, geprofest te Scheut op 19 mei 1757, regulier kanunnik op de Coudenberg te Brussel in 1768. Cf. J. DE GRAUWE, *Prosopographia*, nr. 363.

²⁹ Geboren te Walshoutem in oktober 1744, sekulier priester, geprofest te Scheut op 3 juni 1771. Cf. J. DE GRAUWE, *Prosopographia*, nr. 1863.

³⁰ Hij was prior te Zelem van 6 december 1791 tot 1794. Cf. J. DE GRAUWE, *Prosopographia*, nr. 747; *Monasticon belge*, t. VI, *Province de Limbourg*, 1976, pp. 333-334.

³¹ *Het Rijksarchief in de Provinciën*, t. I, p. 244; A. GRUIJS, *Kartuizen ...*, pp. 179-182; Id., *Cartusiana*, II, p. 272; M. SOENEN, *Chartreuse de Zelem*, in *Monasticon belge*, t. VI, *Province de Limbourg*, 1976, pp. 293-334; *De kartuizers en hun klooster te Zelem*, ed. F. HENDRICKX, Diest, 1984.

2. Mededeling door prior en convent van Zelem van de verkoop van een erfelijk cijns-hof en toebehoren (in munt van Frankrijk), gelegen te Wüppelberghe, aan de prior van Kersendonk (*sic*), 10 februari 1404 (charter).
3. Mededeling aan de kartuis te Zelem vanwege de prioren van Scheut en Delft van de samenvatting der besluiten getroffen door de Grande Chartreuse, o.a. het regelen van het *spaciamentum* of wandeling, ± 21 september 1545.
4. Beroep van Zelem op de aartsbisschop ten voordele van het kartuizerklooster in Holland [Amsterdam?], in ellendige toestand na de vrede tussen Spanje en de calvinisten, z.d.
5. Eis van betaling van 600 gulden te voldoen door de kartuis als te weinig betaald op de aankoop van de goederen van Joanna de Voocht, daar deze belast was met een rente van 600 gulden, na 1656.

DE „GRANDE CHARTREUSE” NABIJ GRENOBLE

De huidige gebouwen van de in 1084 door Sint-Bruno gestichte „Grande Chartreuse” zijn het werk van dom Innocent Le Masson, generaal van de orde, die het klooster deels herbouwde volgens een nieuw plan na de brand van 1676. In 1792 werd het klooster bezet en werden de religieuzen uitgedreven. Eerst in 1816 keerden zij er weer. In 1903 werden zij door het Frans Gouvernement verjaagd en pas in 1940 konden zij, na 37 jaar ballingschap en verspreiding, hun priorij terug betrekken ³².

- A. 10 charters (1421-1610).
- B. 1. Notarisakten van 1422 en 1448 waardoor bewezen wordt hoe gronden in bezit kwamen van de Grande Chartreuse langs de kartuize van Zelem om.
2. Mededeling vanwege de Grande Chartreuse van het verbod door paus Julius II op 7 januari 1506 aan de kartuizen om aan vrouwen hun klooster en kerk te laten bezoeken, 13 mei 1506; bekendmaking door de prioren van de kartuizen van Brugge en Gent dat ze dit hun monniken mededeelden.

³² *La Grande Chartreuse*, Bellegarde, 1976 (12de uitg.); A. GRUIJS, *Cartusiana*, pp. 288-297; B. BLIGNY, *La Grande Chartreuse et son ordre au temps du Grand Schisme et de la crise conciliaire (1378-1449)*, in *Historia et spiritualitas Cartusiansis*, Destelbergen, 1983, pp. 35-57.

3. Latijnse en Franse tekst van de keure gegeven door Karel V op 13 maart 1521 waardoor hij toestaat die eigendommen te amortizeren, die sedert meer dan 80 jaar in bezit zijn van de Grande Chartreuse.
4. Charter van Karel V van 1554 (met groot zegel), waarbij goederen in beslag genomen werden en interesten opgegeëist omwille van oorlogsomstandigheden.
5. Briefwisseling, rekeningen en kwijtschriften m.b.t. de goederen van de Grande Chartreuse, 1580-1678.
6. Memoriaal over het bezit van de Grande Chartreuse van in Zeeland gelegen gronden, die tienden of dijktaken moeten betalen ; uittreksels uit rekenboeken van de kartuis van Lier, waarin genoteerd werd wat de kartuis van Lier aan de Grande Chartreuse moet afdragen, 16de eeuw.
7. Verslag van de inkomsten van 1603 tot 1619.
8. Notariële akte waardoor met algemene stemmen de procureur van de kartuize van Brussel aangesteld werd als algemene procurator om al de inkomsten van de Grande Chartreuse in onze streken op te eisen, 1613.
9. Lijst van goederen in Bommelweert en Tielderweert, 1616.
10. Register van de goederen van de Grande Chartreuse in onze streken, 1635.
11. Onkosten van de brouwerij, 25 februari 1639.
12. Evaluatie van goederen en geld voor het jaar 1644.
13. Vrijgeleide voor Jozef d'Ontellaiz de la Brocquerie, kartuizer, vertoevend te Duinkerke, om naar Brabant en Holland te reizen, 23 november 1647.
14. Notariële akte waarbij goederen van de Grande Chartreuse afgestaan werden aan Petrus Daems, prior van de Antwerpse kartuis³³, tegen 10.000 florijnen, 14 april 1682.
15. Vragen om bescherming bij aartsbisschop J. H. de Franckenberg door de Grande Chartreuse ; instructies van de aartsbisschop hoe zich te gedragen eens de wet van de afschaffing is toegepast, 1783-1793.
16. Copies van een verklaring van paus Clemens [?] die bedreigt alwie tegen de privileges van de kartuizers zou ingaan, z.d.
17. Varia, 16de-17de eeuw.

³³ Geboren te Antwerpen in 1590, geprofest te Lier in 1614, verbleef een tijd in de Grande Chartreuse, was prior in verscheidene kartuizen, overleed als prior te Antwerpen op 13 juli 1653. Cf. J. DE GRAUWE, *Prosopographia*, nr. 2351.

SUMMARIUM

Cartusiae inde ab anno 1314 in nostris regionibus floruerunt usque ad earum suppressionem in 1783. In his paginis describuntur documenta diversa variorum monasteriorum Ordinis S. Brunonis hic existentium, necnon ipsius „Grande Chartreuse“ in Gallia, quae Mechliniae in archiviis Archidioecesis Mechliniensis-Bruxellensis conservantur. Archivalia ad cartusias neerlandicas spectantia in aliis periodicis describuntur.